

KOVÁCS BENCE MIKLÓS

Örökké a múlt árnyékában? (Dél-)Korea és Japán ellentmondásos kapcsolata a 20. században

I. Bevezetés

Az állandó feszültségekkel és konfliktusokkal terhelt északkelet-ázsiai térségből kitűnik a Koreai Köztársaság és Japán komplex kapcsolatrendszere, melyet általában hűvös politikai viszony jellemez, ugyanakkor számos területen szoros partnerségről beszélhetünk, ráadásul a két állam katonai szövetséges egy meglehetősen instabil geopolitikai környezetben. Ennél fogva talán nem túlzás azt állítani, hogy Dél-Korea és Japán viszonya nem csupán az északkelet-ázsiai térség, hanem az egész világ stabilitása szempontjából meghatározó jelentőségű, aktuális probléma. Jelen cikk célja, hogy átfogó képet nyújtson a kétoldalú kapcsolatok 20. századi fejlődésének jobb megértéséhez, majd rövid kitekintést nyújtson a mai tendenciákra. Természetesen e téma jóval részletesebb elemzést kívánna, azonban a terjedelmi korlátok miatt erre nincs lehetőség, ezért csupán összefoglaló jelleggel íródott.¹

A koreai–japán kapcsolatok története több mint ezer éves múltra tekint vissza, hiszen a 6–8. századi japán lakosság egy része Északkelet-Ázsiából, azon belül főleg a Koreai-félsziget területéről érkezett az országba.² A japánok eredetének kutatásán belül olyan irányzat is létezik, amely őket egyenesen a koreaiak leszármazottainak tartja.³ Japánba a Koreai-félsziget lakosságának közvetítésével jutottak el olyan alapvető kulturális elemek, mint például a kínai írásjegyek, a buddhizmus, a teafogyasztás kultúrája, a fejlettebb

¹ A cikk egy része egy korábbi, a témával szorosan összefüggő szakdolgozatomon alapszik, melyet Dr. Csoma Mózes vezetésével készítettem az ELTE BTK keleti nyelvek és kultúrák alapszakos, koreai–japán szakirányos hallgatójaként.

² O. Reischauer (1995: 20) történész *Japán története* című könyvében egy 19. század eleji könyvre hivatkozik, mely szerint a korabeli arisztokrácia több mint egyharmada koreai ősoktól származott.

³ Diamond 2004.

technológiájú fazekasság, a rizstermesztés vagy a fémmegmunkálás. Voltaképp ez az a „tudás”, amely megadta a lökést a japán kultúra és gazdaság további, önálló fejlődéséhez.⁴ A kapcsolatok intenzitásának köszönhetően a korábbi évszázadokban is előfordultak katonai konfliktusok a japán szigetvilág és a Koreai-félsziget államai között, mint például a koreai katonai segítségnyújtás a mongoloknak Japán megtámadásakor,⁵ a 16. században egyre gyakoribbá váló japán kalóztámadások a koreai felségvizeken, vagy az Imjin-háború.⁶ Japán bezárkózása (1633–1853) két évszázados „átmeneti” békét hozott, a 19. század vége és a 20. század első fele azonban hosszú távon meghatározta a kétoldalú kapcsolatok alakulását.

II. A japán expanzió időszaka

II.1. Az egyenlőtlen szerződések és a protektorátus időszaka (1875–1910)

1875-ben a Meiji-restauráció 明治維新 útjára lépett Japán Császárság ismét megtámadta a Joseon Királyság fennhatósága alá tartozó Kanghwa-szigetet, majd egy egyenlőtlen szerződés⁷ aláírására kényszerítette Kjong koreai királyt (ur. 1863–1907).⁸ Ezzel a szerződéssel megkezdődött a Koreai-félsziget Japán Császársághoz való fokozatos hozzátartozása. 1882-ben katonai felkelés tört ki a japánok ellen, melynek leverését követően még ugyanebben az évben a koreaiakra kényszerítették az incheoni szerződést „a japán állampolgárok védelme érdekében”. A szerződés értelmében ettől kezdve egy kb. 700 ezer fős állandó japán hadsereg állomásozhatott a Koreai-félsziget területén. Joseon előbb japán, majd kínai befolyás alá került, ez az állapot ideig-

⁴ Jamadzsi 1989: 28.

⁵ Két alkalommal, 1274-ben kb. 8000 harccsal, 1281-ben pedig több száz hadihajóval, illetve mintegy 30 ezer katonával támogatták Kubiláj kán seregeit.

⁶ Hétéves háború (1592–98), melyet Toyotomi Hideyoshi 豊臣秀吉 (1537–1598) *taikō* 大綱 parancsára indítottak Joseon ellen. A háború során gazdasági és kulturális értelemben véve is hatalmas károk érték az országot, de a korszak végül a japán sereg visszavonulásával ért véget. Az Imjin-háború egyike volt azoknak az első konfliktusoknak az északkelet-ázsiai régióban, amelybe több százazres katonai erőt vontak be.

⁷ 1876-os Japán–Korea szerződés: Joseon vállalta, hogy megnyitja három kikötőjét (Busan, Wonsan, Chemulpo), továbbá biztosítja a japánok területenkívüliségét és a japán áruk vámmentességét (Csoma 2013: 62).

⁸ Joseon utolsó királya (1863–1897) és a Koreai Császárság első császára (1897–1907).

lenesen a tianjini egyezménnyel 天津条約 (1885) ért véget, melyben mindkét fél vállalta, hogy kivonják csapataikat a félszigetről. A tianjini egyezmény megsértéséért kirobbant első kínai–japán háborút lezáró shimonoseki békeszerződésben 下関条約 (1895) a Qing Birodalom véglegesen lemondott a Joseon területe feletti mindennemű igényéről.

Az orosz–japán háborút (1904–1905) követően a Japán Császárság saját protektorátusává nyilvánította a Koreai-félszigetet (1905. november 17.), ezzel megfosztották az önálló hadviselés jogától, majd az önálló külpolitika folytatásának lehetőségétől (1907) – bár formálisan, nemzetközi jogi értelemben véve a Koreai Császárság⁹ ekkor még önálló állam maradt. A nemzetközi segítségért folyamodó¹⁰ Kjong császárt a japán megszállók kényszerrel lemondatták, helyét fia, Sunjong (ur. 1907–1910) foglalta el. A Japán Császárság végül 1910-ben annektálta a félszigetet, amely ezáltal mintegy 35 évre teljesen elvesztette önálló államiságát.

II.2. A gyarmati uralom időszaka (1910–1945)

Az annexió időszakára (1910–1945) mindkét fél némileg másképp emlékszik, ami mind a mai napig meghatározza a kétoldalú kapcsolatok minőségét. A koreai emlékezet szerint hol teljes, hol részleges kulturális elnyomást szenvedtek el, a japán főkormányzó uralma alatt nyoma sem mutatkozott bármiféle alkotmányos joggyakorlás lehetőségének.¹¹

„(...) A főkormányzó uralma alatti időszak rendkívül militarista, elnyomó és önkényes volt. Még a Joseon-dinasztiához képest is, ami alatt a konfuciánus elvek valamennyire lazítottak az uralkodói kormány önkényén, a japán uralom volt a koreaiak legszarnokibb időszaka.”¹²

⁹ Kjong császári címet vett fel, ezzel jelezve, hogy egyenrangúnak tekinti magát a kínai és a japán császárral. Joseonból 1897-ben Koreai Császárság (Taehan Jeguk 대한제국) lett, ezt a nevet hivatalosan 1910-ig viselte.

¹⁰ Kjong császár 1907-ben követeket küldött a hágai békekonferenciára, segítségért folyamodva az ülésező nagyhatalmakhoz. A küldetés sikertelenül végződött, ugyanis a nagyhatalmak nem vettek tudomást a koreai küldöttségről, Japánt viszont felingerelte a kísérlet.

¹¹ Oh1999: 23.

¹² Kim é.n.: 43–44 (saját fordítás).

1919. március 1-jén kirobbant a japán megszállók elleni első lázadás, a március elseje mozgalom (Samil Undong), melyben több százezer ember vett részt. A mozgalom leverése után Japán „engedékenyebb” hangnemű, ún. „*bársonyos karmok*” politikát folytatott a forrongó indulatok megfékezésének érdekében, melynek keretében kulturális engedményeket tettek a koreaiak számára (pl. a filmipar és az irodalom területén), ugyanakkor a Japán-ellenes személyeket továbbra is bebörtönözték vagy megölték. A „*bársonyos karmok*” időszakát követően, az 1930-as évek elején Japánban véget ért az ún. „Taishō-demokrácia” 大正デモクラシー, egyre szélsőségesebb fasiszta eszmék kezdtek terjedni, ami kihatással volt az addigi Korea-politikára is.

A második kínai–japán háború (1937–1945) ideje alatt a birodalmi elképzeléseknek megfelelően igyekeztek kulturálisan integrálni az annektált területet, ami a koreaiak részleges vagy teljes „japánosítását” jelentette. Megkövetelték a koreaiaktól, hogy a japán nyelvet vallják anyanyelvüknek, a koreai nyelvoktatás rovására folyamatosan erősítették a japánoktatást (a koreai nyelvet aztán 1938-ban teljesen kivonták a tantervből). Miután életbe lépett a névváltoztatási rendelet,¹³ a koreaiak saját nevük helyett opcionálisan japán nevet vehettek fel – azok, akik nem éltek ezzel a lehetőséggel, később perifériára kerülhettek (pl. a hivatali ügyek intézésekor). A második világháborúba való belépés a háterszágnak használt koreai gazdaságon kívül a lakosság életére is erőteljes hatást gyakorolt. Több százezer koreait hurcoltak el a Japán-szigetekre hadiipari munkára, s több tízezer koreai nőt vittek a délkelet-ázsiai hadsziántérre, ahol katonai bordélyokban prostitúcióra kényszerítették őket.¹⁴

Bár a hivatalos japán álláspont szerint a koreai (és kínai, illetve délkelet-ázsiai) nők esetében semmiféle kényszerítést nem alkalmaztak, a *comfort women* dél-koreai tanulmányok szexuális rabszolgákként hivatkoznak:

„A japán hadsereg a kényszerprostituáltként szánt nőket a tudtuk nélkül hurcolta el, a fogságban szigorú megfigyelés alá helyezték őket, hogy ne tudjanak elszökni a bordélyból. Ennél fogva kijelenthető, hogy a japán

¹³ Japánul *sōshi kaimei* 創始解明, koreaiul *changssshi gaemyeong* (1939–40). Az eredeti, koreai nevek visszaállítására a félsziget amerikai megszállása utáni név-visszaállítási rendelet (1946) biztosított lehetőséget.

¹⁴ Csoma 2013: 87–88.

hadseregben szolgáló *comfort women* közül majdnem mindenkit kényszerrel hurcoltak el.”¹⁵

Az elhurcolt, szexuális szolgáltatások végzésére kényszerített lányok és fiatal nők közül többen öngyilkosok lettek, maradandó szervi és mentális károsodást szenvedtek (ha nem közvetlenül a pszichológiai tehertől, akkor az ópium- és egyéb drogfüggőségtől, amibe az elől menekültek), illetve ellehetetlenült a társadalmi visszailleszkedésük, ezért egy részük a „felszabadulása” után sem tért haza.¹⁶ (Minderről később bővebben lesz szó.)

A társadalmi asszimiláció mellett feltétlenül meg kell említeni a kulturális fosztogatást is, amely szintén az önálló koreai nemzeti identitás gyengítésének része volt a Taishō-demokrácia időszakát követő évtizedekben. Az 1900-as évek elején a jóval fejlettebb szinten lévő Japán régészet számos, több ezer éves műkincset tárt fel, azonban ezek többsége – az európai gyarmatok műkincseihez hasonlóan – a gyarmatosító hatalom tulajdonába került. A Japánba hurcolt, eredeti hazájukban ma már nemzeti kincsként számon tartott tárgyak jelentős része mind a mai napig nem került vissza Észak- és Dél-Koreába, különböző múzeumokban vagy magángyűjteményekben őrzik őket. A dél-koreaiak több mint 60 ezerre becsülik a Japánba hurcolt nemzeti kincsek számát, amelyből Japán 1431 darabot szolgáltatott vissza a diplomáciai kapcsolatok normalizálásáról szóló 1965-ös szerződés keretében.¹⁷ Más koreai nemzeti szimbólumokat sem hagytak érintetlenül: a japán főkirályság épületét – amely felülnézetből a Nap *kanjiját* formázza – közvetlenül a fő koreai királyi palota, a Gyeongbokgung trónterme elé húzták fel, majdnem teljesen kitakarva ezzel az épületet a palotakomplexum főbejárata felől.¹⁸

¹⁵ 일본군 '위안부' 가 털것이라는 사실을 모른 채 연행되었으며, 연행도 중엄격한 감시를 받았고 위안소에서 도저히 탈출할 수 없도록 감시를 받았다. 이러한 점에서 일본군 '위안부' 동원은 전체적으로 거의 모두가 '강제연행'이었다고 규정해야 할 것이다. „Hanguk jeongsindaemunje daechaekyeob uihoe.” 한국정신대문제대책협의회 [A Japán Hadsereg Által Szexuális Rabszolgamunkára Hurcolt Nők Koreai Tanácsa] 2001.

¹⁶ Toshiyuki 2002: 52–59.

¹⁷ Heo 2014: „Az 1965-ös Korea–Japán egyezmény keretén belül visszajuttatott 1431 db kulturális érték között lábbelik, erszények és pecsétek voltak – felmerült a gyanú, hogy Japán csak a kevésbé értékes tárgyakat szolgáltatta vissza.” [일본이 1965년 한·일 협정에 따라 반환한 문화재 1431점에는 짚신, 돈가방, 막도장까지 포함돼 당시 부터 일본이 의도적으로 가치 낮은 문화재만 반환했다는 의혹이 제기됐다.]

¹⁸ Csoma 2013: 80.

Bár Japán 1945. augusztus 15-i kapitulálásával véget ért a második világháború, a japán gyarmati uralom időszaka a Koreai-félszigeten technikailag nem zárult le. A potsdami konferencián vállaltaknak megfelelően a Szovjetunió megszállta a Koreai-félsziget 38. szélességi foktól északra eső felét, délen az USA csapatai viszont csak egy hónappal Japán kapitulációját követően, 1945. szeptember 8-án hatoltak be Korea területére, s még ekkor sem szabadították fel teljesen az országot. Katonai kormányzatot vezettek be, mely mellé tanácsadóknak japán-kollaboráns koreaiakat neveztek ki, sőt a japán főkormányzó hatalmát is visszaállították. Míg a szovjetek által megszállt északi területen megtörtént a korábbi kollaboráns elemek felelősségre vonása, Dél-Koreában ennek elmaradását óriási elégedetlenség és tüntetések kísérték. A japán gyarmati uralom során egyébként a koreai értelmiség nagy része önkéntesen együttműködött a japánokkal,¹⁹ az elszámoltatás és a kollektív felelősségre vonás elmaradása később hatalmas társadalmi feszültségeket eredményezett Dél-Koreában.

III. A második világháborút követő évtizedek

III. 1. Béke, jóvátétel, a diplomáciai kapcsolatok normalizálása

A dél-koreai–japán diplomáciai kapcsolatok normalizálására csak közel tíz évvel a koreai háború (1950–53), illetve a félsziget kettészakítása után került sor. Ennek oka, hogy a két ország számtalan dologban nem értett egyet, többek között földek és vállalkozások tulajdoni viszonyában, halászati jogokban vagy a Japánban nagy számban jelenlévő koreai kisebbség, a *zainichi* 在日 helyzetével kapcsolatban. A Rhee Syngman elnöksége (1948–1960) alatti Japán-ellenes kormány nem volt hajlandó aláírni a két ország közti kapcsolatokat helyreállító szerződést, ezzel aláásta az amerikaiak számára stratégiai jelentőségű enyhülést a két ország viszonyában, noha az USA részéről a Kínai Népköztársaság 1949-es kikiáltását és az 1950–53-as koreai háborút követően nagy igény mutatkozott egy stabil katonai szövetségi rendszer kiépítésére a Csendes-óceáni térségben. 1961-ben Park Chung-hee tábornok katonai puccsal vette át a hatalmat, majd egy katonai junta élén autokratikus hatalmi rendszert vezetett be (1963–1979). Bár retorikájában Rhee Syngman-

¹⁹ Kang 2005: 19–20.

hoz hasonlóan Japán-ellenes volt, hajlandóságot mutatott a párbeszédre, aminek háttérében egyrészt a császári hadsereg kötelékében leszolgált tiszti múltja állt,²⁰ másrészt az a felismerés, hogy a két ország kapcsolatának helyreállítása mindenekfelett gazdasági érdek. Dél-Korea és Japán 1965. június 22-én állapodott meg az alapvető diplomáciai kapcsolatok normalizálásáról, s az egyezményben kimondták, hogy minden, a két ország között 1910-ben vagy azelőtt létrejött szerződés érvénytelen. Japán az 1965-ös szerződés értelmében tetemes pénzügyi csomaggal kompenzálta a 35 éves gyarmati uralmat: a 300 millió dolláros jóvátétel mellett további 300 millió dollár kereskedelmi hitelt, valamint 200 millió dollárnyi kölcsönt biztosított Dél-Korea számára.²¹ Ezt az összeget nagyrészt az ország modernizációjára – főként infrastrukturális beruházásokra – fordították, tehát a japánok által jóvátételként fizetett összeg lett a későbbi látványos gazdasági fejlődés alapja. Ezen túlmenően a gazdasági növekedés kezdeti fázisában húzóágazatnak számító nehéziparral kapcsolatos beruházásokat is részint japán kölcsönökből finanszírozták, s miután az Egyesült Államok fokozatosan kivonta a – részben a vietnámi háborúban való támogatásért cserébe folyósított – segélyeket, Japán vált Dél-Korea legnagyobb segélyezőjévé és hitelezőjévé.²² Mindez egy Park Chung-hee-hez hasonló, a társadalom által elvárt retorika képviselése mellett Japán felé nyitó és vele párbeszédre hajlandó vezető nélkül aligha valószínűsíthető volt.

III. 2. A normalizálást követő évtizedek: az 1970–80-as évek

Az 1960-as években világszerte ismertté vált a japán gazdasági csoda jelensége, melynek köszönhetően a világ gazdasági elemzők egy része új gazdasági szuperhatalom születését helyezte kilátásba. Dél-Koreában a Park Chung-hee vezette katonai junta maximalizálta az erőfeszítést, hogy a Japánhoz képest évtizedes lemaradásban lévő koreai gazdaság hátrányából lefaragjanak. Az infrastruktúra kiépítését és az iparosítást egyrészt a már említett japán

²⁰ Park Chung-hee (1917–1979; japán nevei: Takagi Masao 高木正雄 és Okamoto Minoru 岡本実) a mandzsukuói japán katonai akadémián végzett kiváló eredményekkel, a japán hadseregben az Okamoto Minoru nevet használta (Watkins é.n.).

²¹ Lie 1998: 60.

²² Oh 1999: 61.

jóvátételből és kölcsönökből finanszírozták,²³ s dinamikusan növekedett a Dél-Koreába irányuló japán befektetések volumene: míg 1965-ben ez csak 1,2 millió dollárt tett ki, addig 1969-re elérte a 27,1 millió dolláros összeget.²⁴ Dél-Korea követte Japán útját, azonban a gazdasági sikerek mögött ott lapult az el nem múló nyugtalanság, hogy az ország – ha katonailag már nem is, de gazdasági értelemben véve – újra „gyarmattá” válhat. A közvetlen tőkebeáramlás mellett a gyarmati időszak örökségével Japán közvetve is hozzájárult a dél-koreai gazdaság sikereihez. A „*csoda a Han folyón*”, azaz az 1970-es évektől még látványosabb gyorsasággal növekvő dél-koreai gazdaság többek között azoknak a *chaebol*oknak köszönhetette a hatékonyságát, amelyeknek az alapjait a japánok fektették le a megszállás időszaka alatt, illetve amelyek a japán ipari konglomerátumok, a *zaibatsuk* 財閥 sajátos koreai adaptációi.

Az újjáéledő gazdasági kapcsolatok mellett azonban továbbra is számos vitapont terhelte a két ország viszonyát. A gyarmati uralom évtizedeiben nagy számban Japánba települt, illetve oda kényszermunkára hurcolt koreaiából megközelítőleg 600 ezer fő maradt az országban „ideiglenes” jelleggel, a helyzetük az 1970–80-as évekre egyre komplikáltabbá vált. Egy 1947-es rendelet értelmében az országba való belépéskor „bevándorlóként” regisztrálták őket, és nagy részüktől megtagadták a japán állampolgárságot a vérségi törvényre (*jus sanguinis*) hivatkozva.²⁵ A koreai háború ideje alatt a *zainichi* 在日 társadalom kettészakadt aszerint, hogy Észak-, vagy Dél-Koreával szimpatizáltak, s mindkét fél saját szervezeteket alapított. Az egyik észak-koreai anyagi támogatással működő, ideológiailag a Koreai Munkapárthoz közel álló szervezet, a Chongryon számos oktatási intézményt működtet minden szinten. Ezen oktatási intézmények népszerűsége folyamatosan csökken, ráadásul jelentős anyagi nehézségekkel küzdenek.²⁶ A politikailag jelentősebb Chongryon Észak-Koreával való szoros kapcsolata folyamatos nemzetbiztonsági kockázatot jelent Japán számára. A jóval nagyobb,

²³ Másrészt viszont a dél-koreai gazdaság nagyban támaszkodhatott azokra a segélyekre, amelyeket az Egyesült Államok biztosított számára a vietnámi háborúban való részvétel támogatásáért cserébe.

²⁴ Lie 1998: 60.

²⁵ Chapman – Weiner 2009: 172–180.

²⁶ Az iskolák számánál nagyobb jelentőséggel bír a diákok számának csökkenése. A Chongryon aranykorának számító 1960-as években az iskolákban tanuló diákok száma elérte az 56 ezret. 2005-re ez a szám 12 ezerre csökkent, jelenleg kevesebb, mint 10 ezer fő (Kim 2009).

jellemzően dél-koreai származásúakat tömörítő Mindan folyamatosan küzd a kisebbség jogaiért (pl. általános választójog). 1982-ben egy menekültügyi ENSZ-megállapodás ratifikálását követően Japán kénytelen volt visszavonni a nem japán állampolgárokat a jóléti támogatásból kizáró nemzetiségi törvényt, ezzel valamelyest javulni kezdett a *zainichi* kisebbség helyzete.²⁷

A Koreai Köztársaságban Park Chung-hee nacionalista államideológiára épülő tekintélyelvű rendszere alatt szigorú kulturális cenzúrát vezettek be, a szigor pedig tovább fokozódott Chun Doo-hvan (1979–1988) hatalomátvételét követően. Minden „egészségtelen” és „erkölcstelen” elemet cenzúráztak, ezek megítélése a hatóságok, bizottságok hatáskörébe tartozott – a japán tartalmak minden esetben ilyennek minősültek. A cenzúraküszöböt azonban nemcsak a japán, de a koreai nyelvű, ekkoriban népszerű japán zenei stílusra hajazó táncdalok is elérték. Az 1990-es évek demokratikus átmenetéig a média erős állami felügyelet alatt maradt, s mind ez idáig Dél-Koreában nem volt lehetőség japán tartalmakhoz hozzáférni legális keretek között. Japán az 1970-es évek elején egy – a mai Japán Alapítványhoz hasonló – kulturális központ nyitását tervezte Szöulban, ami szintén a nacionalista vezetés és a koreai értelmiség ellenállásába ütközött: azzal érveltek, hogy a japán kultúra „agresszivitásából” kiindulva a központ megnyitása azonnal aláásná a koreai nemzeti identitástudatot.²⁸

III. 3. Közeledés, majd kiújuló konfliktusok: az 1990-es és 2000-es évek

A kulturális cenzúra lazítására először Gong Ro-myeong külügyminiszter tett javaslatot 1994-ben.²⁹ Az 1998-tól 2003-ig hivatali idejét töltő, liberális Kim Dae-jung alapvetően japánbarát elnöknek számított, elnöksége alatt írtak alá egy közös nyilatkozatot Japánnal az új alapokra helyezendő partnerségről.³⁰ Ekkor vette kezdetét a két ország közötti kulturális válaszfal óvatos, több lépcsőben történő lebontása. A lassú átmenetet jól példázza, hogy egyes világsikernek örvendő japán animációs sorozatokat (pl. *Dragon*

²⁷ Napjainkban a *zainichi* társadalom tagjai közül a legtöbben rendelkeznek különleges állandó lakosú státusszal vagy japán állampolgársággal (Nozaki – Inokuchi – Kim 2006: 7).

²⁸ Lankov 2011.

²⁹ Lankov 2011.

³⁰ Chua – Iwabuchi 2008: 3.

Ball, Sailor Moon) ekkor még csak éjszakai klubokban, a késő esti időszakban sugároztak, illetve a *mangákból* 漫画 és *animékből* アニメ eltávolítottak minden japán vonatkozású részt: az eredeti japán főcímdal helyett saját verziót készítettek, a szereplőknek koreai neveket adtak, a Japánra utaló helyszíneket (pl. *shinto* szentélyek 神社, Tokió-torony stb.) kivágták.³¹ A populáris kultúra térhódításának köszönhetően a 2000-es évekre kezdtek kialakulni a japanofil és koreanofil szubkultúrák, melyek jelentősége és lélekszáma a fel-fellángoló nacionalista érzelmek ellenére szignifikánsan és folyamatosan nő.³² Ha mind ezt annak tükrében vizsgáljuk, hogy néhány évvel előtte Dél-Koreában még be volt tiltva a japán kulturális termékek importja, Japánban pedig kis népszerűségnek örvendett a dél-koreai populáris kultúra, akkor ez a folyamat sokkal jelentősebbnek tűnik. A két ország együttműködésének csúcspontját a 2002-es közös rendezésű labdarúgó világbajnokság jelentette.

Az akár idillinek is tekinthető állapot azonban nem tartott sokáig: a japán hősi halottak mellett háborús bűnösöknek is emléket állító Yasukuni-szentély 靖国神社 kormány szintű látogatása a kétoldalú kapcsolatokat illető minden eddig elért eredményt aláásott. Bár már korábban is akadt példa arra, hogy egy magas rangú japán politikus leróta tiszteletét a japán hősök emléke előtt,³³ a mélypontot Koizumi Junichirō 小泉純一郎 miniszterelnök látogatásai jelentették 2001 és 2006 között.³⁴ Ennek köszönhetően hosszú évekig nem tartottak kétoldalú megbeszéléseket a dél-koreai és a japán állam- és kormányfők között, Roh Moo-hyun (2003–2008) dél-koreai elnök 2008-ig minden csúcstalálkozót felfüggesztett. A helyzetet tovább rontották egyes japán politikusok történelmi tényeket, illetve a koreai sérelmek legitimitását kétségbe vonó nyilatkozatai.³⁵ E kijelentésekkel a dél-koreaiak szemében teljesen értelmét veszítette az a számtalan gesztus és bocsánatkérés, amelyet Japán közvetve vagy közvetlenül Dél-Koreához intézett a gyarmati uralom időszakával kapcsolatban.³⁶

³¹ Glynn 2014: 55.

³² Koreában az ún. *otakuk*, azaz az *anime* és *manga* szubkultúra tagjainak száma nagyjából 200 ezer főre tehető (Fukushima 2011: 79).

³³ Nakasone Yasuhiro 中曾根康弘 miniszterelnök 1986-ban, Hashimoto Ryūtarō 橋本龍太郎 miniszterelnök pedig 1996-ban tett látogatást a Yasukuniban (Lee 2009).

³⁴ Uchiyama 2010.

³⁵ Az egyik legemlékezetesebb példa, amikor Oszaka polgármestere, Hashimoto Tōru 橋本徹 2013 májusában azt nyilatkozta, hogy a kényszerprostituáltak a japán hadseregnek szüksége volt a morál fenntartásához (Markus 2014).

³⁶ World Heritage Encyclopedia é.n.

IV. Kitekintés a jelenbe – a kétoldalú kapcsolatok napjainkban

A 21. század eleje újabb – pontosabban kiújuló – konfliktusokat hozott magával: ezek közül is kulcsfontosságú a Dokdo- vagy Takeshima-sziget-csoporttal 竹島 kapcsolatos vita. 2011-ben a japán külügyminisztérium a japán légtér szándékos megsértéseként értelmezte, hogy az egyik koreai légitársaság bemutató repülést tartott a szigetek felett, majd kisebb diplomáciai botrány kerekedett, amikor három, a szigetcsoport közelébe tartó japán politikust nem engedtek be az országba arra hivatkozva, hogy nem tudnák garantálni a személyes biztonságukat.³⁷ Lee Myung-bak dél-koreai elnök 2012-ben hivatalos látogatást tett a területen, mire válaszul Japán 1952 és 1962 után 2012-ben ismét sürgette, hogy a Nemzetközi Bíróság elé terjesszék a szigetek hovatartozásának ügyét.³⁸ Dél-Korea visszautasította a felkérést azzal az indokkal, hogy területi integritása és szuverenitása nem megkérdőjelezhető tény. Mivel a kérdésben Észak-Korea is támogatja déli szomszédját, Dokdo a koreai nemzeti összetartozás egyik szimbólumává, ezzel pedig nacionalista propagandaeszközzé vált: előfordult olyan szélsőséges megnyilvánulás, amikor a dél-koreaiak japán zászló- és önégetéssel, öncsonkítással, éhségsztrájkjal tüntettek a szöuli japán nagykövetség előtt.³⁹

A *comfort women* ügye a modern koreai–japán kapcsolatok másik neuralgikus pontja, és bár politikailag a kérdést már lezártak tekintik, a koreai társadalom számára továbbra is aktuális téma. Gyakoriak az ún. *Wednesday Demonstration* tüntetések a szöuli japán nagykövetség előtt, melyen a még élő hajdani kényszerprostituáltak is részt vesznek hivatalos japán bocsánatkérést és kompenzációt követelve. 1992 januárja és 2011 decembere között összesen ezer ilyen tüntetést tartottak, az ezredik tüntetés alkalmából pedig egy, az elhurcolt és prostitúcióra kényszerített kislányokat és nőket jelképező szobrot állítottak a nagykövetség épületével szemben.⁴⁰ A japán narratíva ezzel szemben esetenként az, hogy a tömeges prostitúció során sem emberablás, sem kényszerítés nem történt, illetve a lehetséges áldozatokat már

³⁷ Lee 2011.

³⁸ Ministry of Foreign Affairs of Japan 2015b.

³⁹ Demick é. n.

⁴⁰ „Wednesday Demonstration – What is the Wednesday Demonstration for the Resolution of the Japanese Military Sexual Slavery?” é. n., Ahn 2014.

több alkalommal kártalanították.⁴¹ Ezt az álláspontot természetesen Japánban sem osztja mindenki, a Japán Történettudományi Társaság 15 másik szervezettel karöltve közös nyilatkozatban szólította fel a japán politikusokat és a médiát, hogy ne tagadják a történelmi tényeket, illetve Japán felelősségét az ügyben.⁴² 2015 decemberében a két ország külügyminiszterei megállapodást kötöttek, hogy amennyiben Japán eleget tesz Dél-Korea feltételeinek, az ügyet végérvényesen lezártnak tekintik, illetve eltávolítják az említett szobrot a japán nagykövetség épülete elől. A megállapodásban többek között az is szerepelt, hogy az Abe-kormány egymilliárd jennyi összeget fizet Dél-Korea számára az áldozatok kártalanítása érdekében.⁴³

E két forró ponton kívül számos egyéb esemény terhelte a kétoldalú kapcsolatokat az elmúlt években. Abe Shinzō 安倍信三, Japán jelenlegi miniszterelnöke Koizumi Junichirō korábbi miniszterelnök példáját követve többször is ellátogatott a Yasukuni-szentélybe, amivel nem csupán Dél-Koreában váltott ki ellenérzést. A helyzetet tovább rontották az új kiadású, a háborús bűnök elkövetésének ténye felett átsikló történelemkönyvek,⁴⁴ illetve a Japán-tengerrel (koreai néven Keleti-tengerrel) kapcsolatos földrajzi névvita. Sokat eláruló adat, hogy egy 2010-es felmérésben a dél-koreaiak 24 százaléka úgy gondolta, hogy a japán kormány sosem kért tőlük hivatalosan bocsánatot, 58 százalék szerint pedig annak mértéke nem kielégítő.⁴⁵

Mindezek ellenére a kétoldalú kapcsolatok további területei prosperálnak: Dél-Korea és Japán egymás meghatározó kereskedelmi partnerei szabadkereskedelmi kilátással, számos tri- és multilaterális szervezet tagjai, a két ország között minden oktatási szinten folynak csereprogramok, dinamikusan növekszik a turizmus. A japánok előszeretettel járnak Dél-Koreába bevásárolni és felfedezni kedvenc sorozataik helyszíneit, a dél-koreaiak esetében

⁴¹ A Park Chung-hee adminisztráció által infrastruktúrára és gazdaságélénkítésre fordított mintegy 300 millió dollárnyi összeget a japán kormány az áldozatok kárpótlására szánta. Ezen felül az 1990-es években a korábbi „kényszerprostituáltak” számára felajánlott összeget a legtöbben visszautasították (Nishioka 2014: 6–23).

⁴² „Japanese historians call on nation to face up to 'comfort women' issue” 2015.

⁴³ 박근혜 총부가 이면 합의의 내용을 확실히 밝히지 않고 있지만 일본이 제공한 10억 엔의 대가로 일본대 사관 앞 소녀상의 철거를 약속한 것이 아니겠냐는 것이다. Minjogmunje yeonguso 민족문제연구소 [Nemzeti Tanulmányok Kutatóközpontja] 2017.

⁴⁴ Nozaki – Selden 2009.

⁴⁵ World Heritage Encyclopedia é.n.

szintén népszerű úti cél Japán,⁴⁶ elsősorban a *Cool Japan* erőfeszítéseinek köszönhetően. A Japan-Korea Cultural Exchange Council – mely a nem-kormányzati szektor számos területének vezetőiből áll – szintén azzal a céllal alakult, hogy terveket dolgozzanak ki a két ország közti kulturális és művészeti csereprogramok elősegítése érdekében.⁴⁷ A Korea-Japan Festival a legnagyobb rendszeres, közös rendezésű kulturális program a két ország részvételével, a rendezvénysorozatnak 2009 óta minden évben egyszerre ad otthont Szöul és Tokió. A legnagyobb lökést azonban minden bizonnyal a populáris kultúra, azaz az *anime/manga* és a *hallyu* kölcsönös térhódítása jelenti a fiatalabb generációk körében.

Az Egyesült Államok mellett való katonai elköteleződés elsődleges nemzetbiztonsági szempont mindkét ország számára. A hírszerzés és a hadsereg stratégiai együttműködése (pl. az USA-val közösen évente megrendezett tengerészeti hadgyakorlatok) az újabb észak-koreai fenyegetéseknek és Kína növekvő katonai kiadásainak köszönhetően egyre szorosabbra fűződik: ebben pedig kétségtelenül jelentős szerepet játszik Washington sürgetése és nyomása.

V. Összefoglalás

A 35 éves gyarmati időszak évszázados sebet ejtett a dél-koreai–japán kapcsolatokon. A II. világháború végétől számítva mintegy két évtizednek kellett eltelnie, hogy egyáltalán helyreálljanak az alapvető diplomáciai kapcsolatok, majd újabb, hosszú évtizedek kellettek a fokozatos közeledéshez. Még hetven évvel a II. világháború után is olyan instabil és törékeny viszonyról beszélhetünk, amelyben a lassú, nehézkes fejlődést egy meggondolatlan kijelentésből fakadó aktuális konfliktus bármikor annullálhatja. Ez a sérülékenység és ennek az állapotnak a szinten tartása részben mesterségesen gerjesztett: egyesek politikai tőkét kovácsolnak a nacionalizmusból, illetve annak legitimáló politikai erejéből, ehhez pedig a médiát használják közvetítőként. A dél-koreai–japán kapcsolatokban a politikának egyfajta „kakukktojás” szerep jut, mivel az elmúlt évtizedben ez az egyetlen szegmens, amelyben a két ország között elhanyagolható az előremutató együttműködés. Ezt két tényező képes hosszú távon felülmúlni: az egyik, lassabb folyamat a gene-

⁴⁶ Japanese National Tourism Organization 2013.

⁴⁷ Ministry of Foreign Affairs of Japan 2015a.

rációk cserélődése, itt azonban továbbra is figyelembe kell venni a média általi befolyásolhatóságot. A másik, jóval gyorsabb és nagyobb hatásfokkal bíró tényező az Egyesült Államok közvetítő szerepe és nyomásgyakorlása – már amennyiben érdekei úgy kívánják, hogy beavatkozzék –, ennek igazi jelentősége csak a közelmúltban mutatkozott meg.

Másodlagos szakirodalom

- Ahn, Christie 2014. „Seeking Justice – Or at Least the Truth – For ‘Comfort Women’.” *The Huffington Post*, 2014. június 25. (URL: http://www.huffingtonpost.com/christine-ahn/seeking-justice-or-at-least-the-truth-for-comfort-women_b_5526919.html, utolsó megtekintés: 2016. március 28.)
- Chapman, D. – Weiner, Michael 2009. „Zainichi Koreans in history and memory.” In: Michael Weiner (ed.) *Japan’s Minorities – The Illusion of Homogeneity*. London and New York: Routledge.
- Chua, Beng Huat – Iwabuchi, Koichi 2008. *East Asian Pop Culture: Analyzing the Korean Wave*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Csoma Mózes 2013. *Korea: Egy nemzet, két ország – a közös gyökerektől*. Budapest: Napvilág kiadó.
- Demick, Barbara é.n. „Japan’s Move on Dokdo Makes Koreans Angry.” *The Seoul Times*, é.n. (URL: <http://theseoultimes.com/ST/?url=/ST/db/read.php?idx=1638>, utolsó megtekintés: 2016. március 28.)
- Diamond, Jared 2004. „The Japanese Roots (Part III).” *Association for Asia Research*, 2004. szeptember 11. (URL: <http://www.asianresearch.org/articles/2350.html>, utolsó megtekintés: 2016. március 16.)
- Fukushima, Akiko 2011. „Modern Japan and the Quest for Attractive Power.” In: Soong Jong Lee – Jan Melissen (eds.) *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Glynn, Basil 2014. „Approximating Cultural Proximity and Accentuating Cultural Difference: Cross-Border Transformations in Asian Television Drama.” In: JeongmeeKim (ed.) *Reading Asian Television Drama: Crossing Borders and Breaking Boundaries*. New York: I. B. Tauris.
- HangukJeongsindaemunjeDaechaekyeob Uihoe* 한국정신대문제대책협의회 [A Japán Hadsereg Által Szexuális Rabszolgamunkára Hurcolt Nők Koreai Tanácsa] (szerk.) 2001. „Ilbongun wianbu munje ui chaegim eul munneunda: yeoksa, sahoehakjeong, yeongu.” 일본군'위안부' 문제의 책임을묻는다: 역사, 사회학적연구 [A Japán Hadsereg felelősségéről kérdezzünk a comfort women ügyében: történelmi és társadalmi kutatás.] Szöul: Pulbit Publishing.
- Heo, Yunhui 허윤희 2014. „Il jungyo hanmunhwajae banhwanan’ko sumgyeotda 日, ‘중요한문화재’ 반환않고숨겼다 [Japán nem szolgáltatta vissza és elrejtette a jelentősebb koreai kulturális kincseket].” *The Chosun Ilbo*, 2014. július 29. (URL: <http://>

- news.chosun.com/site/data/html_dir/2014/07/29/2014072900197.html, utolsó megtekintés: 2016. március 19.)
- Jamadzsi, Maszanori 1989. *Japán történelem és hagyományok*. Budapest: Gondolat.
- „Japan and South Korea agree WW2 'comfort women' deal.” 2015. *BBC News*, 2015. december 28. (URL: <http://www.bbc.com/news/world-asia-35188135>, utolsó megtekintés: 2016. március 28.)
- Japanese National Tourism Organization 2013. „2013 Foreign Visitors – Japanese Departures.” A Japán Nemzeti Turisztikai Szervezet statisztikai kimutatásai, 2013. (URL: <https://www.jnto.go.jp/eng/ttp/sta/>, utolsó megtekintés: 2016. június 26.)
- Kang, Man-gil 2005. *A history of Contemporary Korea*. Folkestone: Global Oriental.
- Kim, Chang Rok. é.n. *Characteristics of Japanese Imperialism*. h.n.: k.n.
- Kim, Yong Hun 2009. „Churakaneun jochongnyeon” 추락하는조총련 [A hanyatló Chongryon.] *DailyNK.com*, 2009. november 23. (URL: <http://www.dailynk.com/korean/read.php?cataId=nk00500&num=78457>, utolsó megtekintés: 2016. március 25.)
- Lankov, Andrei 2011. „Ban on Japanese Pop Culture.” *The Korea Times*, 2011. december 29. (URL: https://www.koreatimes.co.kr/www/news/opinion/2015/03/165_101852.html, utolsó megtekintés: 2015. március 26.)
- Lee, Chungwon 2009. „Il Yaseukunisinsa nollan ilji 日야스쿠니신사논란일지 [A japán Yasukuni-szentély ügyének naplója].” *Naver News*, 2009. április 21. (URL: <http://news.naver.com/main/read.nhn?mode=LSD&mid=sec&sid1=104&oid=001&aid=0002620433>, utolsó megtekintés: 2016. március 26.)
- Lee, Jiyeon 2011. „South Korea Blocks Japanese Politicians From Entering Airport” *CNN.com*, 2011. augusztus 12. (URL: <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/08/01/south.korea.japanese.lawmakers/>, utolsó megtekintés: 2015. március 26.)
- Lie, John 1998. *Han Unbound. The Political Economy of South Korea*. Stanford: Stanford University Press.
- Merviö, Mirka Markus 2014. *Contemporary Social Issues in East Asian Societies: Examining the Spectrum of Public and Private Spheres*. Hershey: IGI Global.
- Minjogmunje Yeonguso 민족문제연구소 [Nemzeti Tanulmányok Kutatóközpontja] (szerk.) 2017. *Gunhamdo, kkeunnaji aneun jeonjaeng* 군함도, 끝나지않은전쟁 [Csatahajó-sziget, a végtelen háború]. Szöul: Thinking Garden.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan 2015a. „Japan–Republic of Korea (Basic Data).” A japán külügyminisztérium honlapja, 2015. március 5. (URL: <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/korea/data.html>, utolsó megtekintés: 2016. június 27.)
- Ministry of Foreign Affairs of Japan 2015b. „Proposal of Referral to the International Court of Justice.” A japán külügyminisztérium honlapja, 2015. július 30. (URL: http://www.mofa.go.jp/a_o/na/takeshima/page1we_000065.html, utolsó megtekintés: 2016. március 27.)
- Nishioka, Tsutomu 2014. *The Comfort Woman Issue – A Review of the Facts and Common Misunderstandings*. Tokyo: Japan Policy Institute.
- Nozaki, Yoshiko – Inokuchi, Hiromitsu – Kim, Tae-young 2006. „Legal Categories, Demographic Change and Japan’s Korean Residents in the Long Twentieth Century.” *The Asia-Pacific Journal – Japan Focus* IV/9: 1–13. (URL: <http://apjif.org/-Kim-Tae->

- young--Hiromitsu-INOKUCHI--Yoshiko-Nozaki/2220/article.pdf, utolsó megtekintés: 2018.02.04.)
- Nozaki, Yoshiko – Selden, Mark 2009. „Japanese Textbook Controversies, Nationalism, and Historical Memory: Intra- and Inter-national Conflicts.” *The Asia-Pacific Journal – Japan Focus* VII/24: 1–26. (URL: <http://apjpf.org/-Yoshiko-Nozaki--Mark-Selden/3173/article.pdf>, utolsó megtekintés: 2018.02.04.)
- Oh, John Kie-chiang 1999. *Korean Politics*. Ithaca-London: Cornell University Press.
- Reischauer, Edwin O. 1995. *Japán története*. Budapest: Maecenas Könyvkiadó.
- Toshiyuki, Tanaka 2002. *Japan's Comfort Women: Sexual Slavery and Prostitution During World War II and the US Occupation*. h.n.: Psychology Press.
- Uchiyama, Yū 2010. *Koizumi and Japanese Politics: Reform Strategies and Leadership Style*. London and New York: Routledge.
- Watkins, Thayer é.n. „The Park Chung Hee Regime in South Korea.” é.n. A San José State University honlapja. (URL: <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/park.htm>, utolsó megtekintés: 2015. március 26.)
- „Wednesday Demonstration – What is the Wednesday Demonstration for the Resolution of the Japanese Military Sexual Slavery?” é.n. A Japán Háború Során Szexuális Rabszolgaságra Elhurcolt Nők és Női Emberi Jogok Koreai Tanácsának honlapja, é.n. (URL: https://www.womenandwar.net/contents/general/general.nx?page_str_menu=2201, utolsó megtekintés: 2016. március 28.)
- World Heritage Encyclopedia é.n. „List of War Apology Statements Issued by Japan.” *Project Gutenberg Self-Publishing Press*, (URL: http://www.gutenberg.us/articles/list_of_war_apology_statements_issued_by_japan, utolsó megtekintés: 2016. március 27.)